

נושא העבודה

הפללה עצמית

העבודה מוגשת בחסות העמותה של "נוער שוחר משפט עברי"

תוכן עניינים

2.....הקדמה אישית

3.....מבוא

4.....גישת המשפט העברי

7.....גישת המשפט הישראלי

17.....השוואה בין הפללה עצמית במשפט העברי לבין הישראלי

19.....סיכום

20.....ביבליוגרפיה

הקדמה אישית

הנושא הפללה עצמית נבחר באופן רנדומלי על ידי העמותה.
הנושא הפללה עצמית הוא נושא מעניין מאוד בעיניי בשל האנושיות שבו - במקום שבו לרוב במערכת המשפטית אין מקום להתפשרות, כאן מושם דגש על טבע האדם ועל הפוטנציאל של כל אדם לעשות טעויות שיפגעו בו ובהליך המשפטי שהיה רוצה לעבור, או לחלופין

בפוטנציאל של האדם שנאשם במשפט כלשהו לפגוע בעצמו גם באופן מודע מסיבותיו שלו. עצם ההתייחסות המשפטית לדבר כזה כאל דבר שעשוי אף להיות פסול כעדות משפטית במקרים מסוימים - נתפש בעיניי כמיוחד מאוד ויוצא מן הכלל, ולכן שמחתי לקבל נושא זה כמושא העבודה שלי.

מבוא

עבודתי עוסקת בנושא הפללה עצמית.

מטרת העבודה היא לחקור את הנושא ולהבין את המושג עצמו גם לפי המשפט הישראלי וגם לפי המשפט העברי.

כשאחקור את הנושא ארצה להבין את הזכויות הקיימות לאדם הנמצא במצב שבו הוא עלול להעיד כנגד עצמו וגם האם עדות של אדם כנגד עצמו היא עדות רגילה או שהחשיבות שלה שונה מאשר עדות רגילה.

דבר נוסף שארצה לחקור הוא החיסיון מפני הפללה עצמית וזכות השתיקה והאם בכל המקרים זכות זו קיימת כלומר האם יש חריגים לזכויות אלה.

דבר נוסף שארצה לחקור הוא הגישה של המשפט העברי כלפי נושא זה והאם המשפט העברי והמקורות מתייחסים לעדות של אדם כנגד עצמו לעדות קבילה.

כמו כן, ארצה להבין לעומק את המושג הפללה עצמית ואת הנגזרות שלו במשפט העברי ובמשפט הישראלי ואת ההבדלים בין השניים, שעשויים להיות קיימים למרות שאופי הפללה העצמית לא השתנה לאורך השנים בין ביסוס המשפט העברי לבין המשפט הישראלי.

בעבודתי אשתמש באלמנטים שונים מהמשפט העברי - מקורות, פרשנים ופוסקים שונים בעלי נקודות מבט שונות. לעומת זאת, במשפט הישראלי אשתמש בפסקי דין קיימים כמקור הסתמכות.

גישת המשפט העברי:

במשפט העברי הפלילי לא ניתן להרשיע אדם על פי הודאתו. משפט זה מתבסס על ציטוט של הדין הפלילי במשפט העברי מתוך הלכות סנהדרין של התלמוד הבבלי, "אין אדם משים עצמו רשע".¹

לפי משפט זה, עדותו של אדם המפליל את עצמו לא קבילה ולא ניתן להרשיע אותו על פי הודאה זו. משפט זה קיים רק במשפט הפלילי - דיני נפשות, כלומר, במשפט אזרחי ובדיני ממונות ניתן להרשיע אדם לפי הודאתו.

ראוי לציין כי בכמה מפסקי הדין ציטוט זה הוצא מהקשרו והסיקו ממנו את המסקנה הפוכה, כאשר לפי הבנת כמה מהשופטים הביטוי "אין אדם משים עצמו רשע" איננו ביטוי המסביר כי

¹ כלל זה נאמר בתלמוד ארבע פעמים: 'במות כה ע"ב (לענין אדם הבא להתיר אישה מעגינותה בטענה שהרג את בעלה); כתובות יח ע"ב (לענין עדים שהעידו בשקר שחתמו על שטר) סנהדרין ט ע"ב (לענין מי שאומר "פלוגי רבעי לרצוני"); סנהדרין כה ע"א (לענין מי שמעיד על עצמו שלוה בריבית). וראה: אנציקלופדיה תלמודית, כרך א, ערך אדם קרוב אצל עצמו, וערך אין אדם משים עצמו רשע; אהרן קירשנבאום, הרשעה עצמית במשפט העברי - ההודאה בפלילים והפללה העצמית בהלכה היהודית, ירושלים תשס"ה.

לאדם אסור להעיד כנגד עצמו אלא להפך - ציטוט זה טוען שאף אדם לא ירצה להפליל את עצמו ואם עשה זאת כנראה שהוא אשם בעבירה המדוברת.

הרמב"ם מסביר משפט זה בנימוק פסיכולוגי: "אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא, המחכים למות, שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות, שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג. וכללו של דבר, גזירת מלך היא".²

הרמב"ם בדבריו טוען כי אדם המעיד כנגד עצמו הוא אדם "מתאבד" שנטרפה דעתו ולכן עדותו אינה קבילה. הוא משווה את זה למקרים בהם אנשים פוגעים בעצמם במטרה לסיים את חייהם - כלומר, הטענה היא כי הסנהדרין לא היו פוגעים באדם או מענישים אדם שנמצא במצב נפשי רע או שיש בו רצון לסיים את חייו, שהרי הנאשם מודה באשמה על מנת לפגוע בעצמו למרות שאינו אשם. ניתן להסיק גם מדבריו של הרמב"ם כי אדם עלול להעיד שביצע עבירה רק בגלל הלחץ הנפשי הגדול שהוא שרוי בו למרות שלא ביצע את העבירה מעולם. הסבר נוסף של רבא טען את המשפט הבא "אדם קרוב אצל עצמו" - האדם הוא כמו קרוב משפחה של עצמו וכמו שלקרוב משפחה אסור להעיד כנגד קרובו, בטענה כי עלול לטעון עדות שקר על מנת להגן על קרובו באינסטינקט הראשוני והבסיסי של כל אדם, כך אסור גם לאדם להעיד כנגד עצמו כי עדותו עלולה להיות עדות שקר.

נימוק נוסף לקביעה "אין אדם משים עצמו רשע" מצויה בפירושו של הרמב"ם², ראש רבני מצרים במאה ה"ט: "ואפשר לתת קצת טעם, לפי שאין נפשו של אדם קניינו אלא קנין הקב"ה, שנאמר: "הנפשות לי הנה" (יחזקאל י"ח). הלכך, לא תועיל הודאתו בדבר שאינו שלו... אבל ממונו הוא שלו, ומשום הכי אמרינן: "הודאת בעל דין כמאה עדים דמי". וכי הכי

² רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק יח, הלכה ו.

[=וכמו] דאין אדם רשאי להרוג את עצמו, אין אדם רשאי להודות על עצמו שעשה עבירה, לפי שאין נפשו קניינו.³

נימוק זה הוא נימוק דתי תיאולוגי בניגוד לטענתו של הרמב"ם שהיא פסיכולוגית. מנימוק זה ניתן להסיק כי הנפש של האדם היא לא קניינו שלו אלא קניינו של הקב"ה ולכן לא ניתן לקבל את הודאתו של הנאשם בעבירה על דבר שאינו שייך לו (הנפש). באותו מטבע, לאדם אין רשות להרוג את עצמו כי נפשו אינה שייכת לו אלא שייכת לקב"ה. לכן, לאדם אין אפשרות להעיד כנגד עצמו כי ייתכן והעבירה שעליה הוא מודה באשמה תהיה עבירה שעונשה עונש מוות. באופן הזה אדם שמודה בעבירה כביכול עשוי להיות הגורם למותו ומכיוון שלאדם אסור להרוג את עצמו אסור לאדם להעיד כנגד עצמו.

הנימוק השלישי לקביעה "אין אדם משים עצמו רשע" נמצא בכתבי הרב שמעון שקופ, ראש ישיבת גרודנה, שטען: "אלא נראה כיוון דאם יתקבל בבית דין העניין כאמרתו, יתחזק אצל בני אדם כאמרתו. דלהעולם [=לציבור], כל שהוא עצמו אומר הוא בירור היותר גדול... ואם ישים רשע לאיש אחר, דשם [=שבמקרה זה] אין העולם מאמינים לו... אבל לעצמו, שבזה העולם מאמינים, שזה הבירור היותר גדול".⁴

גישתו של הרב שקופ מנוגדת באופן בולט לגישות שנכתבו לעיל מכיוון שלדעתו עדות אדם כנגד עצמו היא עדות קבילה ומשמשת כראיה החזקה ביותר שקשה שלא לקבל אותה. לפי גישתו, בני אדם נוטים להאמין יותר לעדות של אדם כנגד עצמו מאשר לעדות אדם כנגד זולתו, שהרי כאשר אדם מעיד כנגד זולתו יש צורך משמעותי יותר לבדוק האם בעדות יש מן האמת.

החידוש בגישתו של הרב שקופ היא בהבנה שמדובר בראיה כה חזקה שאי אפשר שלא להשתמש בה בהליך משפטי.

גישה זו מזכירה את דברי המלומד מקורמיק בפרק דיני ראיות:

³ רדב"ז, הלכות סנהדרין, פרק יח, הלכה ו.
⁴ חידושי רבי שמעון יהודא הכהן (שקופ), כתובות, סימן יח, אות ה, ד"ה ונלענ"ד.

"הצגת ההודאה גורמת להיבטים אחרים של המשפט להתייטר, והמשפט האמיתי מבחינה

מעשית מתרחש בגביית ההודאה".⁵

כלומר הראיה החזקה ביותר היא עדותו של אדם כנגד עצמו ולעומת עדות זו כל שאר הראיות

מיותרות, כאשר חשוד מודה בעבירה אין צורך בראיות נוספות להוכיח את אשמתו.

לפי גישתם של הרב שקופ והמלומד מקורמיק אדם המודה באשמתו כלומר מעיד כנגד עצמו

עדותו נחשבת לראיה החזקה ביותר והקבילה ביותר מכיוון שאדם לא ירשע את עצמו ללא

סיבה ולא צריך ראיות נוספות על מנת להוכיח את אשמתו.

גישת המשפט הישראלי:

במשפט הישראלי יש 2 מוטיבים מרכזיים בנוגע להפללה עצמית והם:

1. החיסיון מפני הפללה עצמית: סעיף 47 לפקודת הראיות [נוסח חדש], תשל"א:

(א) אין אדם חייב למסור ראייה אם יש בה הודאה בעובדה שהיא יסוד מיסודותיה של עבירה

שהוא מואשם בה או עשוי להיות מואשם בה.

(ב) ביקש אדם להימנע ממסירת ראייה מחמת שהיא עשויה להפלילו כאמור בסעיף קטן א'

ובית המשפט דחה את הבקשה והראיה נמסרה, לא תוגש הראיה נגד אותו אדם במשפט

שבו הוא מואשם בשל העבירה שהעובדה המתגלית מן הראיה היא יסוד מיסודותיה, אלא אם

הסכים לכך.

(ג) נאשם שבחר להעיד במשפטו כעד הסניגוריה, לא יחול עליו סעיף זה לגבי העבירה שהוא

מואשם בה באותו משפט.

⁵ McCormick, C.T., Handbook of the Law of Evidence (2nd ed.) St. Paul, MN: West, 1972, p. 316

2. זכות השתיקה: סעיף 28 לחוק סדר הדין הפלילי- "אינו חייב לומר דבר העלול להפלילו, כי כל דבר שיאמר עשוי לשמש ראיה נגדו וכן כי הימנעותו מלהשיב על שאלות עשויה לחזק את הראיות נגדו"

החיסיון מפני הפללה עצמית וזכות השתיקה מהוות חלק מזכויות היסוד השמורות לכל אדם שמאפשרות לו שלא לומר דבר העלול לשמש כראיה לחובתו בהליך פלילי.

יש להבדיל בין החיסיון מפני הפללה עצמית לבין זכות השתיקה. הפללה עצמית מקנה זכות לאדם שנחקר במשטרה כעד או כמוסר ראיה, להימנע מתשובה לשאלות שיישאל אם תוכן התשובה עשוי לחשוף את האדם שנשאל לאשמה פלילית. כאשר מדובר בשאלות העלולות להפליל אדם אחר, יש חובה על האדם לענות על השאלות. זכות השתיקה, לעומת זאת, משמשת את האדם כאשר המצב שלו משתנה והוא הופך מעד לחשוד. זוהי זכות רחבה יותר המאפשרת לחשוד לשתוק בחקירתו מבלי לומר דבר, כולל בשאלות שיישאל שאם היה עד היה צריך לענות עליהן. כלומר, זכות זו ניתנת לאדם רק כאשר הוא הנאשם.

ישנן הצדקות ערכיות לחיסיון מפני הפללה עצמית

הטענה היא כי חיסיון נובע מההנחה שאין לעמת בין נאמנותו של אדם למדינתו לבין נאמנותו של אדם לעצמו. ללא חיסיון הפללה עצמית, אדם שהיה מסרב להפליל את עצמו היה נחשף לתביעה נוספת בגין סירוב להעיד או בגין עדות שקר.

הצדקה נוספת היא שאם נקבל את ההנחה הרווחת כי הנאשם חף מפשע עד שהתביעה תוכיח את אשמתו, אסור למדינה לדרוש ממנו להעיד שהוא אשם בחקירתו במשטרה. קיומו של החיסיון מונע מהמדינה לפנות ל"דרך הקלה" ולהשיג את ההודאה מלחץ פיזי או נפשי על הנאשם אלא במקום זאת מאלץ את התביעה להגיש כתבי אישום רק נגד אזרחים

שיש לה ראיות מספקות להרשעתם. המשטרה מחויבת להשיג ראיות חיצוניות ולא להתמקד בהפעלת לחץ על חשודים לטובת איסוף ראיות.

השוואה בין הזכויות:

חיסיון מפני הפללה עצמית - חיסיון חלקי.

זהו חיסיון חלקי מכיוון שהוא חל רק על תוכן מסוים, חל על תוכן אישי העלול להפליל את האדם עצמו. רק מי שעלול להפליל את עצמו יכול לטעון לזכות זו, ובית המשפט יכול לבטל זכות זו בנסיבות מסוימות.

זכות השתיקה: זכות מלאה.

לאדם יש את הזכות לא לומר שום דבר במהלך החקירה בכל שאלה שיישאל, לא רק בשאלות הקשורות אליו, ולא ניתן להכריח אותו לומר שום דבר. מדובר בחסינות מלאה שגם לבית המשפט אין אפשרות להסיר חסינות זאת. בנוסף, החיסיון להפללה עצמית ניתן גם במשפט האזרחי וגם במשפט הפלילי בעוד שזכות השתיקה ניתנת רק במשפט הפלילי.

לפי חוק סדר הדין הפלילי הנאשם רשאי לנהוג באחת מאלה:⁶

⁶ חוק סדר הדין הפלילי, סעיף 161(א)

1) להעיד כעד

2) להימנע מלהעיד

הרציונל מאחורי זכות השתיקה והחיסיון להפללה עצמית:

1. אי הנכונות להעמיד אדם בפני טרילומה (מצב שבו קיימות שלוש חלופות שיש לבחור ביניהן) הידועה - הם לא רוצים להעמיד את הנאשם בפני שלוש אפשרויות קשות: הפללה עצמית, עדות שקר או שתיקה והסתכנות בביזיון בית המשפט.
2. העדפת השיטה האדוורסרית על פני השיטה האינקוויזטורית: חובת ההוכחה היא על המדינה. היא זאת שאמורה להוכיח מעבר לכל ספק סביר את אשמתו של הנאשם מתוך ראיות עצמאיות ובלתי תלויות.
3. החשש כי הודאות מפלילות יושגו באמצעים בלתי-אנושיים ותוך שימוש לרעה בסמכות: השימוש באמצעים בלתי כשרים להודאה פלילית - יש פה נימוק מניעתי, נימוק זה מתבסס על החשש מהשגת הודאת הנאשם על ידי כפייה או שימוש באמצעים אסורים. בנוסף, כאשר לא ניתנת זכות השתיקה או החיסיון לנאשמים זה נותן תמריץ לחוקרים להתרכז בנאשמים ובניסיון להוציא מהם מידע במקום לחקור באמצעים אחרים שלנו כחברה יש אינטרס שיחקרו בהם על מנת לחתור לגילוי האמת בדרכים סימפטיות.

4. התחושה המפעמת בנו "למשחק הוגן", על פיה צריך למצוא איזון נאות בין זכויות המדינה והפרט. כפועל יוצא, נדרשת המדינה להניח לאזרח ולא להטרידו, אלא אם יש בידה סיבה מוצדקת שהיא לבדה תוכיח את טענותיה נגדו: החיסיון משמש כביטחון של האדם (הנאשם) המתחרה החלש כדי להגדיל את סיכוייו בין המתחרה החזק (המדינה).
5. הכבוד שאנו רוחשים לחירות הפרט על פיה ישנה לכל אדם הזכות לפינה משלו, בה יוכל לנהל את עניניו באין מפריע - הכבוד של החברה לחירות ולפרט - לכל אדם יש את הזכות לנהל את חייו בצורה פרטית וללא התערבות חיצונית. זכות זו אינה באה להגן על עוברי העבירות ולעיתים יש את האפשרות לפי צו בית משפט להפר את זכות זו אם יש חשד לביצוע עבירה. לכן, הזכות לפרטיות אינה זכות מוחלטת וניתן להפר אותה כאשר יש חשד סביר לביצוע עבירה.
6. חוסר האמון הבסיסי בהודאות עצמיות מפלילות
7. הכרתנו בעובדה שאף כי החיסיון משמש לעתים מקלט לעבריינים, הרי הוא משמש גם כמגן לחפים מפשע, שהרי חיסיון זה נותן להם את הזכות לשתוק ולא להגיד דבר העלול לסבך אותם.

היקף ההגנה שהזכויות מקנות:

זכות השתיקה

בזכות השתיקה קיים הקונספט שאומר "הכל או כלום" - כלומר, הנאשם⁷ לא חייב להעיד אבל כאשר הוא בחר להעיד על עצמו הוא מחויב לענות לכל שאלה שישאל ונשללת ממנו זכות השתיקה החיסיון להפללה עצמית.

⁷ סדר הדין הפלילי, סעיף 161

חיסיון מפני הפללה עצמית:

זכות זו קיימת כאשר האדם הוא עד ולא נאשם - הוא יכול לבחור על אילו שאלות לענות ועל אילו לא. כלומר, בזכות מפני הפללה עצמית הזכות עצמה היא על כל שאלה בנפרד ולכן אם אדם ויתר על הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית בשאלה מסוימת הוא לא ויתר על זכות זו באופן מלא ויוכל בשאלה הבאה בחקירה⁸ להשתמש בה.

כלומר בניגוד לזכות השתיקה (הניתנת לאדם כאשר הוא הנאשם) שכאשר הנאשם ויתר עליה על מנת להעיד בעד עצמו הוא ויתר עליה באופן מלא - כאשר לאדם יש את הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית אם הוא ויתר על זכות זו הויתור הוא לא מוחלט ויוכל להשתמש בזכות זו בשאלות הבאות אם יבחר בכך.

כאשר מתקבלת הודאה של חשוד במהלך חקירה או במהלך משפט (כאשר העיד בעד עצמו) ההודאה תשמש כראייה קבילה בבית משפט אלא אם יש חשש כי התרחשו אחד מהדברים הבאים:

- על החשוד היה מופעל לחץ חיצוני
- הוצאת ההודאה נעשתה באמצעים לא כשרים
- ההודאה קרתה כאשר החשוד היה במצב נפשי ירוד
- קרתה פגיעה בזכויותיו של החשוד

מקרים בהם אדם לא יכול לטעון לחיסיון מפני הפללה עצמית:

ישנם מקרים בהם לא ניתנת לעד או לחשוד את הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית והם:

1. התיישנות - גם אם יגלה מידע העלול להפליל אותו לא יהיה ניתן להעמיד אותו לדין מכיוון שלכל עבירה יש זמני התיישנות. אחרי כמה זמן (תלוי בעבירה) כבר לא ניתן להעמיד לדין בנוגע לעבירה מסוימת ולכן לאדם שביצע עבירה שהתיישנה אין את

⁸ o'28 (א) לחוק המעצרים

הזכות לטעון לחיסיון מפני הפללה עצמית מאחר שממילא הוא לא יכול להפליל את עצמו.

2. האדם זכה לחנינה לפני שהועמד לדין - במקרה זה לא יוכל אדם לטעון לחיסיון מפני הפללה עצמית מכיוון שהמידע שיחשוף לא יחשוף אותו לאחריות פלילית. לכן, כלל לא משנה אם יש לו או אין לו את החיסיון כי בכל מקרה לא יועמד לדין בגין דבריו.
3. הסדר טיעון - הידוע גם בכינוי עסקת טיעון, הוא הסכם שנערך במסגרת משפט פלילי, בין רשויות התביעה לנאשם. המדינה חייבת לקיים את הסכמיה ולכן המידע שיאמר יהיה כחלק מעסקת הטיעון ואין לו צורך בחיסיון מפני הפללה עצמית.
4. אדם שכבר הועמד לדין לא יוכל לטעון לחיסיון מפני הפללה עצמית בשל אותה עבירה שכבר ביצע.
5. במקרים בהם עצם מסירת המידע מהווה עבירה פלילית.

מקרים בהם יש ויתור על החיסיון:

אדם יכול לוותר על חיסיון מפני הפללה עצמית. כפי שצוין קודם לכן, כאשר הוא עונה על שאלה הוא לא מוותר על זכות זו באופן מוחלט אלא ספציפית לשאלה זו והוא יכול לבחור על אילו שאלות הוא מוכן לענות ועל אילו לא.

לעומת זאת, ישנם מקרים בהם העד מאולץ לענות על שאלה (למשל, באלימות או באיומים על חייו) ובכך הוא מוותר על הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית שלא מרצונו החופשי. במקרה זה ניתן לנסות ולערער על קבילות הראייה.

באופן כללי כאשר אדם מוותר מהרצון החופשי שלו על זכות השתיקה או הזכות לחיסיון מפני הפללה עצמית והוא נמצא מפליל עצמו או טוען דבר התומך בראייה אחרת הראיה קבילה וניתן להשתמש בה כנגדו בבית משפט.

פסקי דין:

• עפ 071374/03 גלעד שרון נ' מדינת ישראל

בית המשפט המחוזי בתל אביב קיבל את ערעורו של גלעד שרון ופטר אותו מלהמציא למשטרה מסמכים הקשורים לחקירה המתנהלת כנגדו, בשם זכות השתיקה. השופט טימן קבע כי חיוב נאשם או חשוד לגלות מסמכים הנדרשים ממנו ולטעון לגביהם, פוגע בעיקרון הבסיסי של זכות השתיקה המוחלטת. לא ייתכן כי זכות שתיקה תחול רק על דיבור, ואילו לגבי מסמכים, שעלולים להפיל חשוד בדבר עבירה, לא תעמוד לחשוד הזכות לשתוק בבחינת "שב ואל תעשה".

כלומר במשפט זה מערער הנאשם שרון על חיובו להביא מסמכים הקשורים לחקירה המתנהלת כנגדו בטענה כי גם זה חלק מהזכות לשתיקה וכי לא יתכן כי הזכות לשתיקה היא רק בדיבור הרי שהיא זכות מוחלטת ולכן שרון גל אמור להיות פטור מלהביא מסמכים אלו מכיוון שמסמכים אלו עלולים להוביל להפלה עצמית של הנאשם לכן חלה פה זכות השתיקה שבסופו של דבר התקבלה דעתו של גל ופטרו אותו מלהביא מסמכים אלו.

• בש"פ 1194/17 מדינת ישראל נ' אורן מלאכי

השאלה העומדת להכרעה היא האם ובאיזו מידה מוטלת על רשויות התביעה חובה לאפשר עיון בחומר חקירה לנהג החשוד בעבירת מוות ברשלנות בתאונת דרכים קטלנית, וזאת במסגרת דיון בבקשה לביטול פסילה מנהלית מלהחזיק ברישיון נהיגה למשך 90 יום.

בית משפט השלום שם דגש בהחלטתו על סעיף 74(א)(1) לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 (להלן: חסד"פ) לפיו אך משהוגש כתב אישום, הנאשם או סניגורו רשאים לעיין בחומר החקירה. בית המשפט המחוזי ציין בהחלטתו, שבגדרה קיבל כאמור את ערר המשיב, כי הוא עיין ברשימת פעולות החקירה ושאל את המדינה אם המשיב מכיר את האנשים שאמורים להיחקר. התשובה שנמסרה היא שייתכן שכן וייתכן שלא. מכאן, הסיק בית המשפט המחוזי שאין לומר שיש בפעולות החקירה כדי למנוע את העברת החומר לידי המשיב. כך בהתאם לפסיקה בבש"פ 1661/91 משה צישינסקי נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(3) 145 (1991) (להלן: עניין צישינסקי). לצד הקביעה כי אין מניעה חקירתית להעברת החומר, הוסף כי אם המדינה תהא סבורה שישנו חומר שראוי לחסות מפני הסניגור "תוגש בקשה מתאימה פרטנית בקשר לכל מסמך".

"המדינה בבקשה ובטיעוניה לפני, ציינה כי עניין צישינסקי, שניתן לפני כ-25 שנים, אינו בגדר הלכה וכי בתי המשפט המחוזיים אינם עקביים בהכרעותיהם בשאלה שבנדון. כלומר, היו שפסקו לפי האמור בעניין צישינסקי והיו שלא. עוד צוין כי המשיב מסר גרסה ראשונית בלבד, ולאחר מכן בחר לשתוק בחקירתו."

הסנגור, עו"ד אורון, טען כי יש לפעול על-פי ההחלטה בעניין צישינסקי. עוד נטען כי אין לערוך השוואה בין גילוי חומרי חקירה במסגרת הליך פסילה מנהלית לבין גילוי חומרי חקירה טרם הגשת כתב אישום במהלך מעצר. זאת, מפני שלעניין מעצר, קיים הליך אשר במסגרתו מתאפשר לחשוד או לסנגורו לחקור את השוטר שמגיש את בקשת המעצר – מה שלא מתקיים בעניין פסילה מנהלית. אעיר כי במהלך הדיון בפניי עלה כי המשיב לא התייצב לחקירה במשטרה. הסניגור הסביר כי עניין זה נובע כנראה מאי הבנה, עקב שמירת המשיב על זכות השתיקה. בכל מקרה, המשיב יתייצב אם יוזמן, הגם שייתכן שימשיך לשמור על זכות השתיקה. אומר כבר עתה כי כמובן, גם חשוד השומר על זכות השתיקה – וזכות כשמה כן היא – אינו רשאי שלא להתייצב לחקירה.

לפי פסק דין זה אדם שחשוד בכך שביצע מוות ברשלנות בתאונת דרכים קטלנית לפי טענתו של העורך דין של הנאשם החשוד שומר על זכות השתיקה.

יש פה ביטוי של זכות השתיקה - אדם שומר על זכות השתיקה במהלך חקירה על מנת שלא להפליל את עצמו, לעומת פסק הדין הקודם בו זכות השתיקה באה לידי ביטוי בדיבור ולא במסמכים.

השוואה בין הפללה עצמית במשפט העברי לבין הישראלי

הדעות במשפט העברי והמשפט הישראלי מנוגדות בדעותיהן.

במשפט העברי אדם לא יכול להעיד כנגד עצמו ואם אדם מודה באשמה ראייה זו אינה קבילה מכיוון ש"אין אדם משים עצמו רשע". אדם לא יכול להעיד נגד עצמו ולהודות באשמה (כלומר לקרוא לעצמו רשע שעשה עבירה כזאת). אך עניין זה תקף רק למשפט הפלילי, במשפט האזרחי מותר לאדם להודות באשמה.

ישנם כמה פרשנים שמפרשים את הקביעה "אין אדם משים עצמו רשע" בדרכים שונות, לדוגמה רמב"ם שטוען שמי שמודה באשמה ומעיד נגד עצמו הוא בן אדם שאינו בריא בנפשו ולכן אי אפשר להסתמך על עמדתו.

לעומתו, במשפט העברי יש הטוענים כי דווקא הראייה של אדם המעיד כנגד עצמו היא הראייה החזקה ביותר כמו הרב שמעון שקופ, אבל הדעה הרווחת במשפט העברי היא כי עדותו של אדם נגד עצמו והודאתו באשמה איננה קבילה.

לעומת זאת במשפט הישראלי הראייה של אדם המפליל את עצמו כן קבילה אך יש לאדם את הזכות להגן על עצמו מפני הפללה עצמית בזכות השתיקה ובחיסיון ההפללה העצמית כלומר אם האדם עד בחקירה הוא יכול לבחור את השאלות שהוא רוצה לענות עליהן ויכול לבחור לענות רק על השאלות שאינן מפלילות אותו ואילו אם האדם נאשם בחקירה הוא יכול לבחור בזכות השתיקה שבאמצעותה הוא יכול לבחור שלא לענות על אף שאלה ובכך לא למסור מידע המפליל את עצמו. למרות זאת, ישנם בכל זאת מקרים שבהם האדם מוותר על חיסיון מפני הפללה עצמית ואז כאשר האדם מוסר מידע המפליל אותו המידע קביל בבית משפט.

בנוסף ישנם מקרים בהם בית המשפט מסיר את חיסיון הפללה העצמית, אך מקרים אלו מתרחשים רק כאשר יש צו מבית משפט.

למרות שהמשפט העברי והמשפט הישראלי די מנוגדים בדעותיהם בשניהם יש הגנות מפני הפללות עצמיות - המשפט העברי בכך שהפללה עצמית איננה קבילה והמשפט הישראלי

בזכות השתיקה והחיסיון מפני הפללה עצמית שמאפשרים לעד/לנאשם להימנע מהפללה

עצמית.

סיכום

לסיכום, לאחר כתיבת העבודה הייתי מסוגלת להבין בצורה עמוקה יותר את עיקרון ההפללה עצמית והמשמעויות שלה במשפט העברי ובמשפט הישראלי, מה הזכויות של כל אדם כאשר הוא מגיע למצב כזה וההגנה שמספק החוק. נדהמתי לגלות כי בדיני פלילים במשפט העברי אדם אינו יכול להעיד כנגד עצמו ולהפליל את עצמו כלל, וכי יש הגנה מלאה.

בנוסף, נהייתי מקריאת פסקי דין ומאמרים בנושא ההפללה העצמית, המשקפים דעות שונות ותפיסות שונות במשפט העברי ובמשפט הישראלי. במשפט העברי נהנתי לקרוא את הפרשנויות של הפרשנים הגדולים למקרא, עמדתם ואת הסיבות לעמדתם וגם במשפט הישראלי אהבתי לקרוא את הדעות השונות של השופטים ושל הפסיקות ומה נמצא בחוקה של מדינת ישראל לגבי הפללה עצמית.

אהבתי לראות את ההבדל המשמעותי בין המשפט העברי והמשפט הישראלי בנושא הפללה עצמית ואיך החשיבה לטובת העד/הנאשם השתנתה במהלך השנים ולמרות זאת עדיין תמכה בעקרונות מסוימים שמגנים עליהם בסיטואציה מלחיצה כמו עמידה לדין.

ביבליוגרפיה

משפט ישראלי:

חקיקה:

סעיף 47 לפקודת הראיות [נוסח חדש] תשל"א 1971

זכויות האדם והאזרח, תשל"ג- 1973

סעיף 28 לחוק סדר הדין הפלילי 1982

חוק סדר הדין הפלילי, סעיף 161(א) 1982

חוק סדר הדין הפלילי 161 1982

חוק המעצרים סעיף 28 1996

מאמרים:

צמצום החיסיון גפני הפללה עצמית אמנון סטדשנוב

החיסיון מפני הפללה עצמית — 1 האמנם ציון דין! מאבקו של האדם הנאור לקידמה!

עמנואל זוהר

פסיקה:

עפ 071374/03 גלעד שרון נ' מדינת ישראל

בש"פ 1194/17 מדינת ישראל נ' אורן מלאכי

מחקר:

החיסיון מפני הפללה עצמית וזכות השתיקה עו"ד יוסף רז

משפט עברי:

חידושי רבי שמעון יהודא הכהן (שקופ), כתובות, סימן יח, אות ה, ד"ה ונלענ"ד.

רדב"ז, הלכות סנהדרין, פרק יח, הלכה ו.

רמב"ם, הלכות סנהדרין, פרק יח, הלכה

הפללה עצמית - עיון משווה אביעד הכהן, מיכאל ויגודה מכללת הרצוג

אנציקלופדיה תלמודית, כרך א, ערך אדם קרוב אצל עצמו, וערך אין אדם משים עצמו רשע;

אהרן קירשנבאום, הרשעה עצמית במשפט העברי - ההודאה בפלילים וההפללה העצמית

בהלכה היהודית, ירושלים תשס"ה .

מאמרים:

McCormick, C.T., Handbook of the Law of Evidence (2nd ed.) St. Paul, MN:

West, 1972, p. 316

פרשת השבוע אביעד הכה, מיכאל ויגודה

